

УДК 378.147.091.31-059.1:811.111

Каденко В. О.

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто основні аспекти навчальної діяльності, які необхідні для самостійної роботи з англійської мови. Автором описано програму самостійної роботи з англійської мови для студентів першого курсу педагогічного факультету.

Ключові слова: іноземна мова, самостійна робота, класифікація самостійних робіт, аспекти навчальної діяльності.

Самостійна діяльність студентів – важливий компонент процесу навчання. Аналіз науково-педагогічної літератури і практика навчання англійської мови в педагогічному вищому навчальному закладі вказують на те, що однією з основних причин низької мовної компетенції студентів-першокурсників є недостатнє місце самостійної роботи при вивченні іноземної мови. Інтенсивний розвиток інформаційної бази науки і техніки, значне розширення ділових, культурних зв'язків з науковими, економічними колами в міжнародному масштабі і висувають суворі вимоги до висококваліфікованого фахівця. Особливу значимість здобувають уміння поєднувати глибокі професійні знання і навички із високим рівнем володіння іноземною мовою.

Одне з пріоритетних завдань сучасної вищої школи – це розвиток у студента самостійності, здатності до самоорганізації, саморозвитку, самоосвіти. Самостійна робота – складний вид систематичної пізнавальної діяльності, під час якої майбутній фахівець сам ставить перед собою пізнавальну мету й завдання, визначає шляхи їх досягнення, контролює хід самостійної роботи з одержання знань та сам оцінює і вдосконалює їхні результати.

Різні аспекти проблеми самостійної роботи студентів розглянуто в дослідженнях російських і вітчизняних науковців (І. Рапопорт, Г.Турий, О. Пометун, В.Буряк, Р. Мільруд, С. Ніколаєва).

Актуальність статті випливає з необхідності активізувати самостійну роботу студентів, виявити основні підходи до класифікації самостійних робіт студентів, визначити основні аспекти навчальної праці, необхідні для самостійної роботи з іноземної мови.

У сучасній методиці викладання іноземної мови є декілька підходів до класифікації самостійної роботи (див. таблицю) [3, с. 20].

Таблиця

Ознаки класифікації самостійних робіт	Форма й мета самостійних робіт
1	2
За дидактичною метою	<ol style="list-style-type: none"> 1. Для повторення опорних знань та підготовки до сприймання нового матеріалу. 2. Для вивчення нового матеріалу. 3. Для систематизації знань. 4. Для закріплення знань та вмінь шляхом виконання тренувальних вправ. 5. Для закріплення знань шляхом застосування їх у новій ситуації. 6. Перевірочні, контрольні
За характером пізнавальної діяльності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Копіювального характеру, виконані за зразком. 2. Частково-пошукового характеру. 3. Дослідного характеру.

1	2
За формами організації навчальної діяльності учнів	1. Фронтальні. 2. Групові (за диференційованими завданнями). 3. Парні (за варіантами, диференційовані). 4. Індивідуально-диференційовані.
За джерелом знань	1. З підручником, довідником чи іншими друкованими посібниками. 2. Зі складання плану, конспекту лекції, на основі прочитаного чи прослуханого. 3. Зі складання схем, плану після чи під час роботи з екранними посібниками. 4. З роздавальним матеріалом 5. З виконанням дослідів. 6. З моделями. 7. З усного чи письмового розв'язання розрахункових або якісних задач. 8. З написання диктантів. 9. З експериментального розв'язання задач. 10. З підготовки рефератів, доповідей, творчих, графічних робіт.

Ефективна навчальна діяльність студентів неможлива, якщо вони не володіють відповідними вміннями і навичками навчальної праці. Нерідко слабка сформованість цих умінь і навичок є причиною відставання навіть тих студентів, які за рівнем своїх здібностей могли б добре навчатися, при цьому невміння вчитися часто сприймається як відсутність пізнавальної потреби та інтересів, а іноді навіть як інтелектуальна пасивність.

Уміння і навички навчальної діяльності не потрібно ототожнювати з прийомами розумової діяльності, так званими інтелектуальними вміннями. Диференціація цих двох груп умінь дуже умовна, бо навчальні дії і прийоми розумової діяльності – інтелектуальні операції.

Навчальні вміння – це сформовані прийоми навчальної діяльності, за допомогою яких здійснюється навчальна діяльність учнів і які можна описати у вигляді алгоритму, тобто переліку правил. Яких слід додержувати під час виконання конкретних завдань [5, с. 25].

Інтелектуальні вміння – це прийоми розумової діяльності, за допомогою яких здійснюється пізнавальна діяльність узагалі. Актуалізація таких прийомів потрібна не тільки для навчальної, а й для будь-якої розумової діяльності людини. Якщо в навчальних вміннях можна виокремити групу спеціальних умінь, необхідних для навчальної діяльності з конкретного предмету (групи предметів), то прийоми розумової діяльності мають більш узагальнений характер (аналіз, синтез, логічні операції над поняттями, абстракція, виділення істотного і неістотного тощо). Їх також можна описати у вигляді алгоритму.

У багатьох випадках прийомам навчальної діяльності відповідають повні аналоги серед прийомів розумової діяльності. Іноді вони навіть збігаються (порівняння, узагальнення, класифікація).

Навички і вміння навчальної праці можуть бути загальними і спеціальними. Загальні мають загальнонауковий характер, їх сформованість впливає на успішність з усіх навчальних предметів (уміння планувати свій час, навальну працю, вміння здійснювати самоконтроль, вміння працювати з підручником, довідковою літературою, вміння читати й писати тощо).

Спеціальні навички і вміння потрібні для ефективною навчальною діяльністю з відповідного навчального предмета. Вони нерідко є специфічними прийомами або

завданнями розумової діяльності, які характерні для певного навчального предмета (у нашому випадку, англійська мова).

Проаналізуємо загальні навчальні вміння, які потрібні для самостійної навчальної діяльності взагалі, а також спеціальні навчальні та інтелектуальні вміння, необхідні для самостійної роботи з іноземної мови.

Загальні навчальні вміння охоплюють самостійні дії з організації розумової діяльності студентів. Найбільш вдало, на наш погляд, їх сформулював відомий спеціаліст із наукової організації педагогічної і навчальної праці студентів І.П. Радченко [5, с. 73]. Їх необхідно ознайомити з наведеним мінімумом організаційних умінь і домогтися того, щоб студенти оволоділи ними:

1. Уміти точно і ясно визначити цілі і завдання роботи, обрати найбільш раціональні форми, методи, прийоми, засоби для успішного досягнення поставлених цілей і завдань.
2. Старанно продумати, розглянути і скласти план наступної роботи. Коректувати намічений план з урахуванням обставин, що змінилися, виконувати його, робити аналіз і практичні висновки.
3. Спостерігати, враховувати всі чинники та умови, контролювати свою працю і працю однокласників, узагальнюючи її, і на цій основі обрати обґрунтоване рішення. Звітувати про проведену роботу.
4. Демонструвати ініціативу, будь-яку роботу виконувати якісно. Перетворювати роботу з «треба» в «хочеться», стимулюючи свою працю і діяльність інших.
5. Застосовувати здобуті знання на практиці, виробити необхідні вміння і навички.
6. Працювати раціонально, заощаджуючи час.
7. Думати, логічно міркувати, самостійно приймати рішення, відстоювати їх, якщо твердо переконаний.
8. Займатися планомірно і систематично самоосвітою і самовихованням, розвивати себе розумово, морально і фізично.
9. Організовувати своє робоче місце так, щоб працювати було легко і приємно. Забезпечувати себе всім необхідним.
10. Працювати колективно, спілкуватися, встановлювати нормальні стосунки з усіма членами колективу.
11. Розробити, систематично вдосконалювати режим праці і відпочинку, не допускаючи перевтоми [5, с. 73-75].

Розглянемо спеціальні навчальні вміння, необхідні для оволодіння предметом «Іноземна мова».

Порівняно з іншими предметами іноземна мова вимагає значно ширшого набору різноманітних навчальних умінь. Пояснюється це тим, що практичне оволодіння іноземною мовою, що власне і є метою навчання, передбачає високий рівень розвитку мовних умінь із читання, усного мовлення, аудіювання, і, частково, письма. Проаналізуємо основні характеристики іншомовних навчальних умінь:

- *лексичні навчальні вміння*. Для засвоєння лексики необхідно сформувати такі навчальні вміння: працювати з двомовним словником; зіставляти лексику; вести записи в словникових зошитах; заучувати слова. Кожне з цих умінь складається з простих дій або операцій.

- *граматичні навчальні вміння*. Ці вміння можна виокремити в дві групи:

До першої групи відносяться такі навчальні вміння: впізнавати граматичну форму в тексті і співвідносити її з певним значенням; порівнювати граматичні форми; робити синтаксичний аналіз та морфологічний аналіз. Ці вміння потрібні для глибшого і правильного розуміння тексту, а відповідні навчальні дії використовувати в процесі навчання читання.

До другої групи, тобто до умінь, необхідних для продукування мовлення, належать: вміння змінювати словникову форму слова за правилами граматики; вміння перетворювати одну граматичну конструкцію в іншу. Потрібно розвивати ці вміння в процесі виконання передмовних вправ на найрізноманітнішому матеріалі.

Остаточо сформованість цих умінь можна перевірити в усному діалогічному й монологічному мовленні студентів.

- *навчальні вміння з читання*: правильно співвідносити звуко-буквені асоціації; перекодувати зорову форму слова у відповідну семантичну категорію; розуміти головну думку тексту і деталі; виокремити істотне в прочитаному тексті; робити висновки й узагальнення за прочитаним текстом; здогадуватись про мовні категорії на основі формальних і контекстуальних особливостей слова; складати план тексту; відповідати на запитання до тексту; ставити запитання до тексту; відтворювати текст або його частину; реферувати текст тощо.
- *навчальні вміння з усного мовлення*. Навчання усного іншомовного мовлення вимагає актуалізації таких навчальних умінь: починати і вести розмову на відповідну тему («Ініціативне говоріння»); широко використовувати репліки в процесі бесіди; відповідати на запитання співбесіднику; логічно будувати монологічне висловлення, звертаючи увагу на зорові наочні стимули при побудові висловлення (у тому числі на план або ключові слова).
- *навчальні вміння з аудіювання*. Це такі вміння, як здогадуватися про значення маловідомих слів за контекстом, що сприймається на слух; схоплювати загальну думку висловлення; розуміти загальну думку висловлення і деталі; виокремити істотне в прослуханому тексті; робити висновки й узагальнення за прослуханим текстом.

Отже, такий перелік навчальних умінь звичайно не вичерпує всього комплексу вмінь, необхідних для засвоєння іноземної мови. Однак, це той основний мінімум, без якого неможлива самостійна робота студентів у процесі вивчення іноземної мови.

Як відомо, вивчення іноземної мови потребує значних зусиль з боку студентів, їх систематичної праці, сформованості таких якостей, як працьовитість, наполегливість, уважність, самостійність, допитливість. Таким чином, організацію самостійної роботи студентів у курсі іноземної мови не можна розглядати як ізольовану проблему.

Особливого значення набувають самостійні завдання, які активізують пізнавальну діяльність студентів у навчальному процесі, розвивають їх мовленнєві навички та вміння.

Для студентів I-V курсів викладачами англійської мови педагогічного факультету розроблено програми самостійного оволодіння знаннями й уміннями з іноземної мови. Так, першокурсникам педагогічного факультету спеціальності «Початкова освіта», спеціалізації «Англійська мова» розроблено програму самостійної роботи з англійської мови, яка включає розділи «Граматичний матеріал», «Розмовні теми», «Читання й переклад текстів з фаху та педагогіки». Подаємо зміст цих розділів.

- I. Граматичний матеріал: числівник; прийменники; ступені порівняння прикметників; займенники; дієслова «To be», « to have».
- II. Розмовні теми: “Dwelling”, “Daily Programme”, “Week-end”, “Vacation. Weather”.
- III. Тексти підручника (В. Янсон, Л. Свистун, С. Богатирьова, С. Лежньов, Практичний курс англійської мови. Навчальний посібник. К. : ТОВ «ВП ЛОГОС», 2002р):
 1. “A Big Decision”, ст.239-240;
 2. “The Day’s Work Begins”, ст. 243-244;
 3. “The Week-end”, ст. 267-268,
 4. “The English and the Weather”, ст. 278
- IV. Тексти з фаху (укладачі: старший викладач кафедри мовознавчих дисциплін Каденко В.О., асистент Жиго О.О.):
 1. “How to Study”,
 2. “Teaching is Art”; “A Teacher is an Artist,”

3. "An Ideal Teacher: What is he like?"
4. "The Rights of the Child";
5. "What makes a Good Parent?"
6. "Imagination and Creative in Children";
7. "Teaching Responsibility";
8. "Why do children play?"

Навчальний матеріал, передбачений для самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з програмовим матеріалом, який опрацьовувався на заняттях. Уся самостійна діяльність студентів проходить під наглядом та контролем викладача, бо саме йому належить провідна роль у навчальному процесі. Педагогічне керівництво самостійною роботою здійснюється у формі порад, консультацій, застосування різних методичних прийомів, контролю за ходом та якістю її виконання.

Викладачі індивідуалізують самостійну роботу, і за таких умов вона стає основним засобом оволодіння навчальним матеріалом з іноземної мови у вільний час від обов'язкових занять.

Результативність самостійної роботи студентів значною мірою залежить від того, як вона забезпечена навчально-методичними засобами (посібниками, конспектами лекцій викладача, комп'ютерними програмами, роздавальним матеріалом тощо). Студенту також рекомендується періодична та наукова література іноземною мовою.

Отже, правильна організація самостійної роботи при вивченні іноземної мови допомагає оволодіти студентами навичками навчальної праці/діяльності та спеціальними і навчальними вміннями.

Таким чином, самостійна робота, в якій використовуються сучасні дидактичні засоби, може і повинна забезпечити:

- формування самостійності студента;
- забезпечення контролю дій студента;
- урахування індивідуальних особливостей кожного студента;
- надання студентові можливостей планування своїх дій;
- можливість навчання студентів з різним рівнем успішності;
- розподіл подачі нового іншомовного матеріалу залежно від ступеня успішності;
- вдосконалення мовної підготовки випускників немовних вузів;
- розширення і поглиблення знань з фаху.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – №33.
2. Антонова Г.В. Організація самостійної роботи як засіб формування самоосвітньої компетентності учнів / Г.В. Антонова // Англійська мова та література. – 2010. – №19-21. – С. 7.
3. Бухлова Н. Навчаємо вчитися. Діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів / Н. Бухлова. – К. : Шкільний світ, 2006. – С. 19-21.
4. Алексюк А.М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навчальний посібник / А.М. Алексюк, А.А., Аюрзанайн. І.П. Пікасистий, В.А. Козаков – К. : ПДО, 1993. – 336 с.
5. Радченко И.П. Методические советы по вопросам научной организации труда учащихся / И.П.Радченко. – Пятигорск, 1973. – 75 с.
6. Рапопорт І.П. Самостійна робота з іноземної мови учнів старших класів: навчальний посібник / І.П.Рапопорт, Г.А. Турий. – К. : Радянська школа, 1980. – 104 с.

The article examines the main aspects of training activity which are necessary for the self-study work. The author depicts the self-study programme in learning English for the first year students of the Pedagogical Faculty.

Key words: *foreign language, self-study activity, classification of self-study activity, aspects of training activity.*